

E. ZAVATIN-COMAN

UN NOU RELIEF VOTIV PRIVIND CULTUL CAVALERULUI TRAC ¹

În orașul Mangalia, în primăvara anului 1970, cu ocazia amenajării unor spații verzi, într-un pământ de umplutură, a fost descoperit un relief votiv al Eroului Trac (Nr. inv. 737).

Lucrată în marmură de Procones, de culoare alb-albăstrie, acoperită cu un strat fin de calcar, placa este bine păstrată, prezentînd doar cîteva mici deteriori datorate unor lovituri actuale. Are forma rectangulară caracteristică acestui fel de reprezentări votive, relieful fiind mărginit de un mic cadru de formă inegală. Dimensiuni: înălțimea = 0,38 m; lățimea = 0,31 m; grosimea = 0,88 m.

G. Kazarow ² și mai recent E. Will ³ au observat că unele dintre aceste reliefuri sînt prevăzute cu mici crampoane de metal, folosite pentru fixarea de un soclu, ceea ce arată că provin de la monumente funerare. Marea majoritate însă, au fost sprijinite sau încastrate în zidurile sanctuarelor zeului sau în locuințele adoratorilor.

După felul cum este lucrată placa, ea pare că a fost prinsă de un alt monument, după cît s-ar părea, un monument de caracter sacru.

Cavalerul apare pe un cal în galop spre dreapta și ținînd în mîna dreaptă, ridicată, o lance cu vîrfurile îndreptate în jos, înspre mistrețul urmărit. Este un bărbat tînăr, cu barbă și păr bogat, aranjat în bucle după moda epocii antoniniene.

Vestimintele sînt bine redate, dezvăluind grija pentru amănunt a artistului. Este îmbrăcat într-o tunică scurtă, cu mînecă lungă, încinsă la mijloc și răsfrîntă mult peste cingătoare; pliurile sînt minuțios redate. Asemeni călărețului de pe mormîntul din Abdera ⁴, poartă pan-

¹ Mulțumim călduros doamnei Gabriela Bordenache pentru sprijinul oferit în studierea și redactarea acestui articol.

² G. Kazarow, *Die Denkmäler des thrakischen Reitergattes in Bulgarien*, în *Diss Pan*, ser. II-a, vol. XIV, Budapesta, 1938, p. 3.

³ Ernest Will, *Le relief culturel gréco-romain*, Paris, 1955, p. 26.

⁴ G. Kazarow, *op. cit.*, p. 14.

taloni-anaxirides — strinși pe picior. N-ar fi exclus ca meșterul artizan să se fi inspirat în redarea amănuntelor vestimentare după reliefurile reprezentînd zeul Mithras. În picioare poartă încălțăminte joasă cu baretă și ștaif înalt — simbolizînd poate pîntenii.

Hlamida prinsă pe umărul drept, formează falduri pe piept și cade în spate peste brațul drept în pliuri prea line în comparație cu avîntul calului și gestul hotărît cu care Eroul minuieste lancea. Această inadvertență se poate explica ușor, deoarece, spre deosebire de alte reliefuluri în care hlamida zeului flutură exagerat în vînt, ocupînd ornamental tot colțul stîng de sus al scenei, aici spațiul acesta a fost folosit pentru redarea unui alt personaj și acesta călare, mergînd în galop spre stînga.

Calul, redat în plină mișcare, are piciorul drept din față pe altar, în timp ce piciorul stîng, abia schițat în planul doi al scenei, atinge aproape cu copita capul adorantei. Sînt redade îngrijit lancea călărețului, coama și frîul, amănunte care adesea, în alte scene de același gen lipsesc. În schimb, pe crupa calului nu apare un element foarte frecvent și anume, șeaua sau pielea de animal.

Călărețul e îndreptat spre dreapta, spre peisajul sacru obișnuit, format dintr-un pom cu frunze pe care se înfășoară șarpele, după unii „genius loci”⁵, păzitor al altarului. În cazul nostru altarul are o formă paralelipipedică și ca de obicei este înghesuit în colțul din dreapta la rădăcina pomului.

În fața altarului se vede o adorantă, cu mîna stîngă sprijinită de altar și cu fața spre noi. Mîna dreaptă este ridicată în semn de adorație⁶. Îmbrăcămîntea constă dintr-un chiton lung, strîns sub piept și o mantie drapată în jurul corpului, a cărei margine este trecută și pe cap, ca un vâl⁷.

Spre deosebire de marea majoritate a reliefulurilor din seria de mai sus, mistrețul vînat este reprezentat în colțul din dreapta jos, lingă altar, întors spre a face față ciinelui și a se opune vîntătorului; în scena descrisă pînă acum, ciinele și mistrețul apar alergînd alături⁸. Grupul celor două animale redade destul de îngrijit, formează un ansamblu unitar, prins într-o mișcare caracteristică scenelor de vîntătoare.

Sus, în colțul din stînga, apare un al doilea călăreț, de dimensiuni miniaturale, în galop spre stînga, în sensul invers personajului principal, ținînd cu mîinile gîtul (frîul?) calului. Are fața îndreptată spre noi, figura tînără cu pieptănătura asemănătoare personajului prin-

⁵ G. Seure, *Les images thraces de Zeus Keraunos*, în „*Revue des Etudes grecques*”, nr. 117. 1913, p. 225.

⁶ G. Kazarow, *op. cit.*, p. 7.

⁷ G. Mihailov, *Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae*, vol. I, Sofia, 1956, pl. 47, fig. 159.

⁸ Analogie cu reliefurile publicate de G. Mihailov, *op. cit.*, vol. II, pl. 14, fig. 529 și vol. III, pl. 155, fig. 1808.

cipal, adică cu bucle voluminoase, după moda antoniniană. Vestimentația este mult mai simplă, neavînd decît o tunică mulată pe corp pînă la coapse și un pantalon scurt pînă la genunchi.

Este prima oară cînd pe reliefurile cunoscute în Dobrogea, lîngă imaginea tipică a Cavalerului Trac, apare un al doilea călăreț la scară foarte mică, galopînd în direcție opusă. Din numărul mare de reliefuri

cunoscute în întreaga arie de răspîndire a acestei divinități, se cunosc numai cîteva exemple similare⁹.

Atît G. Kazarow¹⁰ cit și E. Will¹¹, remarcă originalitatea apariției celui de al doilea călăreț. În timp ce primul autor se limitează numai la nuanțarea și descrierea celui de al doilea călăreț, E. Will, făcînd analogie cu un relief elenistic cu subiect identic, ajunge la concluzia că ar putea fi vorba de un element împrumutat dintr-un mare tablou de vînătoare sau chiar o imitație după scenele de vînătoare care ornau unele sarcofage, desigur cunoscute în Thracia¹². La însuși motivul Cavalerului Trac, după autorul amintit, s-a ajuns prin simplificarea unei scene de vînătoare, călărețul transformîndu-se în elementul și personajul principal al scenei, celelalte elemente secundare (cum ar fi cîinele, mistrețul, etc.) devenind accesorii și ocupînd spațiul gol rămas sub cal.

E. Will considera seria Cavalerului Trac un reflex relativ întîrziat al unei serii mai vaste, aceea a Herosului grec, teorie în general acceptată¹³. Dar imensul număr de scene dedicate acestui zeu, a determinat pe unii cercetători să postuleze existența unei divinități autohtone străvechi, din lumea tragică, care și-a găsit o exprimare artistică în reprezentarea Herosului grec.

Totuși, relieful nostru se detașează oarecum din seria canonică prin două imagini de călăreți, la scară foarte diferită și direcție net opusă. Primul călăreț, principalul personaj al scenei, este adevăratul Heros Trac. Cine se ascunde sub al doilea călăreț? Explicațiile lui E. Will sînt oarecum nesatisfăcătoare. Sub o formă ipotetică ne gîndim că poate fi vorba de dedicantul care, ca adorator al Zeului Cavaler, dorește să apară reprezentat ca zeul însuși.

Din punct de vedere artistic relieful nostru, deși tributar manierei provinciale, se poate înscrie în seria reprezentărilor lucrute cu o anumită grijă, desigur fără multe pretenții artistice. Se pot semna anumite detalii neglijate și unele disproporții: capul călărețului prea mare cit și mîna care ține lancia; însă lipsa cea mai pregnantă este folosirea nerațională a spațiului. Din cauza aceasta copita calului apare pe altar, ceea ce este totuși un lucru frecvent, adoranta, care ocupă spațiul rămas între copitele calului, a fost sacrificată.

În comparație cu epoca elenistică bună în care fondul reliefului e drept, aici fondul a fost adaptat cerințelor reliefului, căpătînd o formă alveolată.

Tratarea părului și portul bărbii după moda epocii antoniniene datează cu probabilitate relieful votiv în a doua jumătate a sec. II e.n.

⁹ Vezi G. Kazarow, *op. cit.*, pl. VII, fig. 36, p. 25; pl. XIX, fig. 113, p. 35; pl. XXVII, fig. 158, p. 42—43, pl. LXXV, fig. 444; pl. LXXXV, fig. 502 a și G. Mihailov, *op. cit.*, vol. I, pl. 97, fig. 359 și vol. II, pl. 1220, fig. 552.

¹⁰ G. Kazarow, *op. cit.*, p. 9.

¹¹ E. Will, *op. cit.*, p. 68.

¹² E. Will, *op. cit.*, p. 68—70.

¹³ D. M. Pippidi, *Dédicaces au Cavalier Thrace découvertes à Histria*, în *Acta Antiqua*, Budapesta, 1962, p. 223.

NOUVEAU RELIEF VOTIF CONCERNANT LA CULTTE DU CHEVALIER THRACE

Résumé

On présente un relief votif du Chevalier Thrace, trouvé en 1970 à Mangalia.

Le relief est représenté sur une plaque en marbre (38 cm × 31 cm × 8 cm).

Le Chevalier Thrace apparaît à cheval, galopant vers la droite, la lance à la main droite. A droite, l'arbre avec le serpent, l'autel, le porc-épic et une adoratrice, éléments bien connus dans bien des découvertes.

À gauche, on remarque un deuxième chevalier, de petites dimensions, galopant vers la gauche. C'est là l'élément nouveau et inédit du relief, rencontré pour la première fois en Dobroudja, mais bien connu ailleurs.

L'auteur rappelle l'opinion de E. Will, selon laquelle il serait question de la simplification d'une scène de chasse, le Héros Thrace étant lui-même une variante de ces sortes de scènes grecques; de même, selon une certaine opinion, il aurait existé une vieille divinité thrace, représentée à un moment donné de manière plastique.

Il serait possible que le second chevalier fût celui à qui était consacré le monument, et qui désirait être considéré comme héros.

EIN NEUES WEIHERELIEF IN VERBINDUNG MIT DEM KULT DES THRAKISCHEN REITERGOTTES

Zusammenfassung

Es wird ein Weiherelief des thrakischen Reitergottes dargestellt, das im Jahre 1970 in Mangalia gefunden wurde. Das Relief ist auf einer Marmorplatte und hat die Ausmaße 38 × 31 × 8 cm.

Der thrakische Reitergott reitet auf einem nach rechts galoppierenden Pferd und hat die Lanze in der rechten Hand. Rechts befindet sich der Baum mit der Schlange, der Altar, das Wildschwein und eine Verehrerin, Elemente, die aus zahlreichen anderen Entdeckungen allzu bekannt sind.

Links oben befindet sich ein anderer Reitergott, kleinen Ausmaßes, auf einem nach links galoppierenden Pferd. Dies ist das neue, originale Element dieses Reliefs, das zum ersten Mal in der Dobrudscha erscheint, aber anderwärts bekannt ist. Der Verfasser erwähnt die Meinung von E. Will, wonach es sich um eine vereinfachte Jagdszene handelt und der thrakische Heros selbst eine Variante derartiger griechischen Szenen darstellt, sowie die Meinung, daß es eine alte thrakische Gottheit gäbe, die zu einem gewissen Augenblick bildhauerisch dargestellt worden wäre.

Man könnte annehmen, daß der zweite Reiter den Stifter darstellt, der gewünscht verehrt zu werden.